
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.346:343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.21>

О. В. Микитчик

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
ORCID: 0000-0002-4973-2670

А. В. Форостяний

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
ORCID: 0000-0001-8683-488X

А. О. Шаповалова

кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0007-8072-9764

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Стаття присвячена дослідженню кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортним засобом. Детально розкриті об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 286 Кримінального кодексу України. При цьому використовувався аналіз судової практики, узагальнений у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23 грудня 2005 р. № 14. Проаналізовано визначення поняття «транспортний засіб» у міжнародних договорах, а саме: Конвенції про дорожній рух (Відень, 8 листопада 1968 року), Європейській Угоді про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (Женева, 30 вересня 1957 року), Угоді між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Данії про міжнародні автомобільні перевезення від 09 вересня 1998 року, Угоді між Урядом України та Урядом Румунії про міжнародне автомобільне сполучення від 29 березня 1996 року, Угоді між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародні автомобільні перевезення від 07 вересня 1993 року. Окремий акцент зроблено на особливостях бланкетної диспозиції щодо аналізованої кримінально-правової норми, при кваліфікації якої слід керуватися законодавчими чи іншими нормативно-правовими актами щодо безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. На підставі проведеного аналізу надано авторське тлумачення окремих термінів, які вживаються у кримінальному законодавстві

України. Розроблені пропозиції стосовно внесення змін до національного законодавства з метою вдосконалення норм, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, кваліфікація, склад кримінального правопорушення, транспортний засіб, безпека дорожнього руху, експлуатація транспорту.

Вступ. Транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях [1].

Відносини, пов'язані з діяльністю транспорту в Україні, регулюються низкою законодавчих і підзаконних актів України (наприклад: Кодекс торговельного мореплавства України, Водний кодекс України, Повітряний кодекс України, Закон України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р., Закон України «Про залізничний транспорт» від 4 липня 1996 р., Закон України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 р., Закон України «Про трубопровідний транспорт» від 15 травня 1996 р., Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р., Правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306) тощо.

Спеціальні питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту висвітлені в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23 грудня 2005 р. № 14., «Про внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 19 грудня 2008 року № 18.

Огляд останніх досліджень. До проблем кримінально-правової охорони безпеки руху та експлуатації транспорту зверталися у своїх працях такі вчені, як: С. В. Бабанін, В. В. Бесчастна, В. М. Бурдін, В. І. Борисов, В. В. Віску-

нов, С. В. Гізімчук, С. В. Ємельяненко, В. І. Касинюк, О. М. Котовенко, М. Й. Коржанський, Я. В. Матвійчук, Н. А. Мирошніченко, В. А. Мисливий, В. О. Меркулова, Є. С. Назимко, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, І. С. Радковська, М. І. Хавронюк, П. В. Хряпинський.

Незважаючи на те, що праці цих науковців становлять значну практичну і наукову цінність, ще залишаються недостатньо чи взагалі не дослідженими проблеми, які пов'язані з ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України. Викладене підтверджує необхідність комплексного теоретичного аналізу кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Метою статті є розробка концептуальних положень кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, визначення шляхів ефективного практичного застосування норми, передбаченої статтею ст. 286 КК України, впровадження науково-обґрунтованих пропозицій з удосконалення кримінального законодавства України.

Виклад основних положень. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами передбачає наявність обов'язкових об'єктивних (об'єкт, об'єктивна сторона) і суб'єктивних (об'єкт, об'єктивна сторона) ознак, які визначають склад кримінального правопорушення як підстави кримінальної відповідальності.

Родовим об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки руху та експлуатації транспорту. Безпосереднім об'єктом є безпека дорожнього руху або експлуатації автомобільного, міського електротран-

спорту й деяких інших видів транспорту, перелік якого наведено в примітці до ст. 286 КК України. Додатковими безпосередніми об'єктами є життя і здоров'я особи.

Обов'язковою ознакою даного складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 286 КК України виступають транспортні засоби. Відповідно до примітки ст. 286 КК України під транспортними засобами в цій статті та статтях 286¹, 287, 289, 290 слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. Законодавець визначив термін «транспортний засіб» через перерахування конкретних його видів.

Згідно п. 1.10 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 механічний транспортний засіб – це транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт [2].

Слід відзначити, дане поняття є законодавчо закріпленим терміном. Водночас воно має й інші інтерпретації у міжнародних договорах, щодо яких надана згода України на обов'язковість для неї відповідного міжнародного договору.

Так, у Конвенції про дорожній рух (Відень, 8 листопада 1968 року) у статті 1 зазначається: термін «механічний транспортний засіб» означає будь-який самохідний дорожньо-транспортний засіб, за винятком велосипедів з підвісним двигуном, на території Договірних Сторін, які не прирівнюють їх до мотоциклів, і за винятком рейкових транспортних засобів [3]. Або автомобілі, тягачі з напівпричепами, причепа і напівпричепа, що відповідають визначенням, наведеним у статті 4 Конвенції про дорожній рух від 19 вересня 1949 року, за винятком транспортних засобів, що належать збройним силам однієї з Договірних Сторін або перебувають у підпорядкуванні цих збройних сил [4]. Будь-який вид транспортного засобу з механічною тягою, який відповідно до технічних та конструктивних вимог може

перевозити понад 9 пасажирів, включаючи водія, або перевозити вантажі вантажним автомобілем з напівприцепом/прицепом чи без нього, що зареєстрований на території однієї з Договірних Сторін [5]. Будь-який вид автотранспортного засобу з механічною тягою, призначений згідно з конструктивними та технічними вимогами для перевезень понад 9 пасажирів, включаючи водія, або для перевезень вантажів автомобілем з напівприцепом (прицепом) або без нього, і зареєстрованого на території країни однієї з Договірних Сторін [6]. Автотранспортний засіб або групу транспортних засобів, з яких хоча б автомобіль зареєстрований однією з Договірних Сторін, спеціально обладнаний і використовується для виконання вантажних перевезень або для пасажирських перевезень автобусом [7].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення включає три обов'язкові ознаки: діяння – порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту; наслідки у вигляді заподіяння потерпілому середньої тяжкості тілесних ушкоджень; (ч. 1 ст. 286 КК), тяжкого тілесного ушкодження або смерті (ч. 2 ст. 286 КК), спричинення загибелі кількох осіб (ч. 3 ст. 286 КК); причинний зв'язок між порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту і зазначеними у статті наслідками.

Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту – це дія або бездіяльність особи, яка керує транспортним засобом, пов'язана з порушенням однієї або кількох вимог правил безпеки дорожнього руху або інших нормативних актів, що регламентують безпеку дорожнього руху чи експлуатацію транспорту.

Диспозиція є бланкетною, а тому при кваліфікації слід керуватися законодавчими чи іншими нормативними актами щодо безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (Закон України від 30 червня 1993 р. № 3353-ХІІ «Про дорожній рух», Правила дорожнього руху, затверджені постановою КМУ від 10 жовтня 2001 р. № 1306). Для притягнення до кримінальної відповідальності за це кримінальне правопорушення необ-

хідно встановити, який саме пункт Правил дорожнього руху або експлуатації транспорту було порушено суб'єктом кримінального правопорушення.

При встановленні причинного зв'язку необхідно враховувати дії (бездіяльність) не тільки особи, яка керує транспортним засобом, а й неналежне поведіння інших учасників руху, що може виключити чи пом'якшити кримінальну відповідальність водія транспортного засобу.

У кримінальних процесуальних документах потрібно обов'язково вказувати, у порушенні яких правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту визнається винною особа, у чому конкретно виявилися порушення і чи перебувають у причинному зв'язку із ними наслідки, що настали.

Відповідальність за ст. 286 КК не залежить від місця, де були допущені порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту, правил водіння або експлуатації машини (на магістралі, шосе, вулиці, залізничному переїзді, полі, території підприємства, у дворі тощо) [8].

Кримінальне правопорушення є закінченим з моменту спричинення потерпілому середньої тяжкості тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 286 КК), тяжкого тілесного ушкодження або смерті (ч. 2 ст. 286 КК), спричинення загибелі кількох осіб (ч. 3 ст. 286 КК). Отже, склад кримінального правопорушення є матеріальним.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і керує транспортним засобом.

За певних умов до кримінальної відповідальності може бути притягнута особа, яка навчає водінню іншу особу і перебуває під час навчальної їзди поруч із учнем (майстер виробничого навчання, інструктор тощо).

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується необережною формою вини. Саме ж порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту може бути як умисним, так і необережним.

Крім ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, також слід зосередити увагу на деяких питаннях встановлених санкцій

із суміжним складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286¹ КК України (Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння).

Так, ч. 2 ст. 286¹ КК України передбачає настання наслідків у виді заподіяння потерпілому тяжкого тілесного ушкодження. Віднесення такого порушення правил безпеки руху й експлуатації транспорту до категорії тяжких злочинів через встановлення в санкції меж основного покарання (від трьох до восьми років позбавлення волі) є обґрунтованим і логічним, однак, зіставивши склад кримінальних правопорушень у частині другій ст. 286 та 286¹ КК України, можна констатувати, що характер і ступінь суспільної небезпечності діянь, кримінальна відповідальність за які передбачена в частині другій ст. 286¹ та 286 КК України, різняться, а отже, і санкції з включеними до них покараннями (види й межі таких покарань) не можуть бути ідентичними [9, с. 22].

Висновки. Проаналізувавши визначення поняття «транспортний засіб» у міжнародних договорах можна прийти до висновку, що дане поняття характеризується спільними ознаками: придатний для перевезення людей, пасажирів (понад 9 осіб), вантажів через митний (державний) кордон; може використовуватись для буксирування інших транспортних засобів, встановлення на нього спеціального обладнання чи механізмів; реєстрація на території Договірної сторони. На основі проведеного дослідження особливостей кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, розроблено пропозиції щодо удосконалення ч. 2 ст. 286¹ КК України запропонувавши викласти її такій редакції: «Ті самі діяння, вчинені в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, якщо вони заподіяли потерпілому тяжке тілесне ушкодження, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від п'яти до восьми років»

Список використаної літератури:

1. Про транспорт : Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232. Верховна Рада України. 2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовт. 2001 р. № 1306. Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>.
3. Конвенція про дорожній рух (Відень, 8 листопада 1968 року). Верховна Рада України. 2025. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_041
4. Європейська Угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (Женева, 30 вересня 1957 року). Верховна Рада України. 2025. URL: Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_217
5. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Данії про міжнародні автомобільні перевезення від 09.09.1998 р. Верховна Рада України. 2025. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/208_670
6. Угода між Урядом України та Урядом Румунії про міжнародне автомобільне сполучення від 29.03.1996 р. Верховна Рада України. 2025. UR: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/642_013
7. Угода між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародні автомобільні перевезення: від 07.09.1993 р. Верховна Рада України. 2025. UR: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/528_008
8. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 14. 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#Text>.
9. Микитчик О. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 2. С. 18–24.

Mykytchyk O., Forostianyi A., Shapovalova A. Criminal liability for violation of road safety rules or transport operation by persons driving vehicles

The article is devoted to the study of criminal liability for violation of road safety rules or transport operation by persons driving a vehicle. The objective and subjective features of the composition of a criminal offense provided for in Article 286 of the Criminal Code of Ukraine are disclosed in detail. In doing so, an analysis of judicial practice was used, summarized in the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine "On the Practice of Application of Legislation by the Courts of Ukraine in Cases of Certain Crimes Against Road Safety and Transport Operation, as Well as on Administrative Offenses in Transport" dated December 23, 2005, No. 14. The definition of the concept of «vehicle» in international treaties is analyzed, namely: the Convention on Road Traffic (Vienna, November 8, 1968), the European Agreement on the International Carriage of Dangerous Goods by Road (Geneva, September 30, 1957), the Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Kingdom of Denmark on International Road Transport of September 9, 1998, the Agreement between the Government of Ukraine and the Government of Romania on International Road Transport of March 29, 1996, the Agreement between Ukraine and the Kingdom of the Netherlands on International Road Transport of September 7, 1993. A special emphasis is placed on the features of the blanket disposition regarding the analyzed criminal law norm, the qualification of which should be guided by legislative or other regulatory legal acts regarding road safety or transport operation. Based on the analysis, the author's interpretation of certain terms used in the criminal legislation of Ukraine is provided. Proposals have been developed to amend national legislation in order to improve the norms providing for liability for criminal offenses against traffic safety and transport operation.

Key words: criminal liability, criminal offense, qualification, elements of a criminal offense, vehicle, road safety, transport operation.